

КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЛАТІЖНИХ ІНСТРУМЕНТІВ

*Азізова К.М., кандидат економічних наук,
доцент кафедри банківської справи,
викладач кафедри фінансів
Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця*

Питаннями особливостей функціонування платіжних систем на українському ринку займалися такі науковці, як А. Страхарчук, С. Юрій, В. Ющенко. Аналіз механізмів регулювання платіжних систем вивчали Б. Юровський, І. Бланк, Ю. Рудяк, результати впровадження системи електронних платежів через Інтернет, ризики, механізми, переваги і недоліки подібних розрахунків були розглянуті у працях П. Грицюка, В. Кузнецова. Разом з тим слід зазначити, що розвиток сфери функціонування платіжних систем України характеризується постійним удосконаленням форм розрахунків, появою в зв'язку з цим нових суспільних відносин і прийняття відповідних нормативно-правових актів, які їх регулюють.

Згідно діючого законодавства переказ коштів в Україні здійснюється з використанням платіжних інструментів. Платіжний інструмент – це засіб певної форми на паперовому, електронному чи іншому носії інформації, який використовується для ініціювання переказів [1].

До платіжних інструментів, функціонуючих в Україні платіжних систем, відносяться документи на переказ (розрахункові документи, документи на переказ готівки, міжбанківські розрахункові документи, клірингові вимоги та інші) та електронні платіжні засоби (платіжні картки, мобільні платіжні інструменти та інші засоби проведення платежів). Використання того чи іншого платіжного інструменту залежить від виду системи розрахунків. Їх існує два види: кредитові перекази та дебетові перекази. При кредитовому переказі платіжні інструменти рухаються в тому напрямку, що й грошові кошти, – від платника до отримувача. При дебетовому переказі платіжні інструменти рухаються в зворотному щодо грошових коштів напрямку – від отримувача до платника [2].

До платіжних інструментів, які базуються на кредитових переказах коштів, належать: доручення про кредитовий переказ у системі «жиро», доручення про кредитування у системі

автоматизованих розрахункових палат, постійні доручення, доручення про перекази в системі платежів СВІФТ.

Платіжними інструментами, які базуються на дебетових переказах коштів є векселі, чеки, дорожні чеки, єврочеки, банківські тратти; поштові перекази, прямі дебетові списання тощо [3].

Клієнт банку має право самостійно обирати види розрахункового документа для ініціювання переказу окрім платіжної вимоги, коли ініціатором переказу виступає стягувач або, при договірному списанні, отримувач.

До платіжних інструментів, які мають ознаки кредитових та дебетових переказів коштів, належать платіжні картки.

Важливе значення для потенційних держателів платіжних карток має інформація про різновиди карткових платіжних інструментів, які пропонує банківська система держави. Адже обізнаність споживачів цього виду банківських послуг у цій сфері дає змогу обрати оптимальний продукт відповідно до їхніх потреб, рівня доходів та стилю життя.

На сьогодні не існує єдиної системи класифікації платіжних карток. У працях вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів та практиків поділ карткових продуктів здійснюється з використанням різноманітних підходів. Це можна пояснити тим, що з розвитком та удосконаленням карткових платіжних систем з'явилися різні види платіжних карток, які відрізняються за призначенням, функціональними, технічними та іншими характеристиками. Наприклад, Ю. Рудяк [4] розрізняє платіжні картки за механізмом розрахунків, за їх функціональним призначенням, за способом запису інформації на картку. Ю. Чайковський [5] акцентує увагу на технологічних та функціональних особливостях. З метою узагальнення поглядів авторів щодо ознак класифікації платіжних карток проведемо аналіз праць вітчизняних авторів [5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14] (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація пластикових карток з точки зору різних авторів

Класифікаційні ознаки	Автори									
	[6]	[7]	[8]	[9]	[10]	[5]	[11]	[12]	[13]	[14]
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1. За цільовим призначенням	+	+	+	+	+				+	+
2. За механізмом розрахунків	+	+	+				+	+		+
3. За функціональним призначенням	+	+	+		+	+	+	+		
4. За категорією клієнтури емітента	+	+				+				+

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
5. За статусом використання	+	+	+			+	+			+
6. За належністю до установи-емітента	+					+			+	+
7. За сферою користування	+		+	+	+					
8. За територіальною належністю	+					+	+		+	
9. За часом використання	+								+	
10. За способом запису інформації на картку	+	+	+	+	+		+		+	+
11. За способом друку				+	+					
12. За статусом держателя		+	+				+			+

Проаналізувавши точки зору різних авторів щодо класифікації платіжних карток, можемо зробити висновок, що найпоширенішими класифікаційними ознаками є визначення платіжної картки за загальним призначенням (ідентифікаційні, інформаційні, для фінансових операцій), за характером використання (індивідуальні, корпоративні), за технологічними особливостями (картки з магнітною смугою, картки з вбудованою мікросхемою) та за функціональним призначенням (кредитні, дебетові). Що стосується розподілу платіжних карток за часом використання та за способом друку, то ці ознаки найменш за все використовуються вище наведеними авторами для характеристики видів карток.

Для більш детального дослідження особливостей та специфіки використання карткових платіжних інструментів оптимальним є вивчення характеристики та функцій кожного виду платіжної картки.

Наведену вище класифікацію можна також доповнити картками типу «електронний гаманець», для випуску яких емітенти відкривають консолідований рахунок, режим ведення якого передбачає зменшення залишку коштів на рахунку на суму поповнення «електронного гаманця». В цей момент на картці з'являється так звана електронна готівка [4, 15].

Таким чином, зазначивши основну інформацію платіжні системи України та вивчивши функціональні особливості різного роду платіжних інструментів, важливим є розглядання принципів побудови механізму здійснення розрахунків у розрізі деяких з цих платіжних систем.

Література.

1. Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» №2346-III від 05.04.2001 р., із змінами, внесеними 05.10.2016 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>.

2. Види платіжних інструментів та їх загальна характеристика. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://westudents.com.ua/glavy/100197-22-vidi-platjnih-nstrumentv-ta-h-zagalna-harakteristika.html>.

3. Поняття та класифікація платіжних систем. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukr.vipreshebnik.ru/elcomerc/2546-ponyattya-ta-klasifikatsiya-platizhnikh-sistem.html>.

4. Рудяк Ю. Пластиковый кошелек / Ю. Рудяк. – Х.: Фактор. – 2004. – 348 с.

5. Чайковський Я. І. Платіжні системи: навч. посіб. / Я. І. Чайковський. – Тернопіль : Карт-бланш, 2006. – 210 с.

6. Загородній А. Г. Фінансово-економічний словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк. – К. : Знання, 2007. – 1072 с.

7. Савченко А. Система електронних платежів нового покоління / А. Савченко // Вісник НБУ. – 2007. – № 2. – С. 2-5.

8. Юровский Б. Энциклопедия бухгалтера и экономиста. Платежные карточки / Б. Юровский, С. Колесник. – Х. : [б. и.], 2002. – 115 с.

9. Некрасенко Л. А. Перспективи розвитку систем електронних грошей / Л. А. Некрасенко // Економіка і регіон. – 2009. – № 1(20). – С.167-170.

10. Вишивана Б. Класифікація карткових платіжних інструментів / Б. Вишивана // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – № 19. – С. 158-164.

11. Захарченко В. І. Аналіз показників розвитку регіонів України / В. І. Захарченко, П. С. Петренко // Механізм регулювання економіки. – 2009. – № 2. – С. 197-200.

12. Конюхова І. Пластикові картки: класифікація та технології виготовлення / І. Конюхова // Publishing digital printing. – 2005, – № 5. – С. 32-36.

13. Бланк И. А. Словарь-справочник финансового менеджера / И. А. Бланк. – К. : Ника-Центр, 1998. – 480 с.

14. Коробова Г. Г. Банковское дело: учебник / Г. Г. Коробова. – М. : Экономистъ, 2006. – 766 с.

15. Огляд існуючих на національному ринку платіжних систем. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.office-metodist.com.ua/e-commerce/resource.php?lan=ukr&id=734>.